

Zorunlu Göç: Kimlik, Aidiyet ve Uyum Çerçevesinde Bir Değerlendirme¹

Mesut Emre BALCI*

Özet

Suriye’de yaşanan kaos ortamı Türkiye’nin tarihindeki en önemli göç olaylarından biriyle karşılaşmasına sebep olmuştur. Zorunlu göçün bir etkisi olarak üç milyonun üzerinde Suriyeli Türkiye’ye göç etmiştir. Göç eden Suriyelilerin büyük kısmı kampların dışında, şehirlerde yaşamaktadır. Suriye’deki siyasi belirsizlik devam ederken Türkiye’deki Suriyelilerin toplum içindeki yeri gün geçtikçe daha da önem arz eden bir konu olarak değerlendirilmektedir. Göç sonrası ile ilgili en önemli konulardan biri ulaşılan bölgedeki uyum ve entegrasyon sürecidir. Özellikle kimlik ve aidiyet duygularının uyum ve entegrasyon sürecine etkisi bu çalışmanın araştırma konusudur. Dinamik bir kavram olarak kimlik sürekli gelişen ve çevresel faktörlerden çeşitli boyutlarda etkilenen bir yapıya sahiptir. Bu anlamda Suriyelilerin kendi kimlikleri ve kültürel varlıklarıyla toplumda var olabilmeleri farklı kültürleri ötekileştirmeyen bir bakış açısı gerektirmektedir.

Abstract

The chaos situation in Syria, forced Turkey to encounter one of the most important immigration waves in its history. As a result of forced migration, over three million migrated from Syria to Turkey. Most of the migrating Syrians live in cities, beside temporary camps. As the political uncertainty continues in Syria, the situation of the Syrians within the Turkish community became of high importance. The integration issue between Turks and Syrians is a matter of high importance as well. Identity has a structure that is constantly evolving and influenced by environmental factors in various dimensions. In this sense, the presence of the Syrians in the Turkish society with their own identities and cultural background, requires a revision that does not alienate different cultures.

Keywords: Forced Migration, Identity, Relevance, Syrian, Adaptation

Anahtar Kelimeler: Zorunlu Göç, Kimlik, Aidiyet, Suriyeli, Uyum

¹ Bu makale Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Politika Anabilim Dalında Prof. Dr. Cevat ÖZYURT danışmanlığında yapılan “Kimlik ve Aidiyet Bağlamında Zorunlu Göç ve Uyum: Ankara Önder Mahallesi Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Öğr. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Şereflikoçhisar Berat Cömertoğlu Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, mebalci@ybu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3939-3687

Giriş

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç, her dönemde var olan ve varlığını artırarak devam ettiren bir olgu olmuştur. Sebepleri ve sonuçları itibariyle insanoğlunun dünyadaki yolculuğunun önemli bir boyutunu oluşturan insan hareketliliğinin sonuçları kimi zaman dünyanın gidişatını etkileyecek boyuta ermiştir. Göçün sebepleri değerlendirildiğinde farklı sınıflandırmalar yapmak mümkün olmakla beraber en yaygın sebebin refah seviyesi daha yüksek bir yaşam olduğu söylenebilir. Bu refah seviyesi kimi zaman daha iyi bir ekonomik yaşama vurgu yaparken kimi zaman hayatta kalabilme noktasına gelmektedir. Örneğin özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında kimi Avrupa ülkelerinin Türkiye dâhil birçok ülkeden işgücü alımı gerçekleştirmesi, insanların daha iyi ekonomik koşullara sahip olabilmek için yaşam alanlarını terk etmelerini beraberinde getirmiştir. Ancak son yüzyılda insanlığın defalarca şahit olduğu savaş, katliam, terör vb. şiddet içerikli uygulamalar bu durumların yaşandığı bölgedeki insanları doğup büyüdükleri, geçimlerini sağladıkları, sosyal çevrelerini oluşturdukları yaşam alanlarını terk etmekle hayatta kalmak arasında bir seçim yapmaya yönelmiştir. Sosyal tahammülsüzlüğün had safhaya ulaştığı günümüz dünyasında bir arada yaşayabilmek için çok fazla sebebi olan insanlığın büyük oranda ayrıştırıcı durumları ön plana çıkaran yapısı nedeniyle her geçen gün şiddetin ve çatışmanın arttığı bir ortam gelişmeye devam etmektedir.

Savaş ve çatışma ortamının son dönemdeki en büyük örneği Türkiye'nin de komşusu olan Suriye'dir. Arap Baharı olarak isimlendirilen ve birçok Arap ülkesinde iktidarların yıkılmasıyla sonuçlanan sürecin belki de son durağı olan Suriye'de 2011 yılından beri devam eden olaylar insanlık açısından utanç verici noktaya ulaşmış durumdadır. Bütün dünyanın gözü önünde cereyan eden ancak uluslararası toplumun sadece izlemekle yetindiği Suriye dramı, çoğu çocuk ve kadın binlerce insanın hayatını kaybetmesine, on binlercesinin de yerini yurdunu terk etmesine sebep olmuştur. Olayların başladığı günden bu yana hayatta kalmakla evlerini terk etmek arasında bir seçim yapmak zorunda kalan Suriyelilerin büyük bölümü Türkiye'ye yönelmiştir. Türkiye sınırlarına doğru akının başladığı ilk günden itibaren "açık kapı" politikası izlemiş ve Suriyeliler yetkili makamlarca "misafir" olarak tanımlanmıştır. Geçen süre zarfında Türkiye Suriyelilerin emniyetli bir biçimde ülkede yaşayabilmesi için ciddi harcamalar yapmış ve bu konuda uluslararası toplum oldukça yetersiz kalarak Türkiye'yi bir anlamda yalnız bırakmıştır. Gerek Türkiye'nin gerek dünya ülkelerinin Suriye'deki siyasi kriz karşısında takındığı tavır tartışılmaya devam etmekle birlikte Türk devletinin ve milletinin Suriye'deki savaş

ortamından kaçanları kucaklayan vicdani hamlesi dünya tarihine geçmiş durumdadır.

İlk etapta şiddet olaylarının belli bir süre içerisinde son bulacağı düşünüldüğünden kamplarda ve şehirlerde bulunan Suriyelilere insani yardım kampanyaları düzenlenerek onların ihtiyaçları ve eksikleri giderilmeye çalışılmıştır. Ancak aradan geçen yıllar Türkiye'deki Suriyeli varlığının sadece insani yardım yapmakla değerlendirilemeyeceğini durumun daha farklı bir boyuta gittiğini göstermiştir. Kamplarda devletin sağlamış olduğu imkânlarla yaşamakta olan Suriyeliler bir tarafa, şehirlerde yerli halkla birlikte yaşayan Suriyelilerin durumu büyük önem arz etmektedir. Bir şekilde hayata tutunabilme ihtiyacı, çalışarak hayatını kazanma gereksinimini beraberinde getirmiştir. Suriyelilerin çalışma hayatında, üniversitelerde, çarşıda pazarda kısacası sosyal hayatın içerisinde var olmaları, içinde yaşadıkları topluma uyum göstermelerini ve toplumun da bu misafirleri kabullenmesini önemli bir mesele haline getirmiştir. Farklı dil, kültür, gelenek ve yapılarından gelen iki toplumun unsurlarının bir arada yaşayabilme performansı kültürel uyum ve kültürel birliktelik için oldukça önemlidir.

Suriye'de iç savaşın başladığı 2011 yılından bu yana Türkiye'ye doğru irili ufaklı göçmen akını hala devam etmektedir. Göç eden insanlardan kamp dışında yaşamayı tercih edenler şehirlerde yerli halkla aynı ortamda hayatlarını sürdürmektedirler. Yerli halk tarafından bakıldığında kendi yaşam alanına daha önce hiçbir paylaşım gerçekleştirmediği, dili, örfü ve kültürü farklı bir grubun girişini kabullenmek bir süreç gerektirmektedir. Aynı şekilde göç eden için de kendi içinde yazılı ya da sözlü olarak sınırları çizilmiş bir yaşam alanına dâhil olmak önemli bir süreçtir. Bu anlamda birbirini bilmeyen farklı kitlelerin bir arada yaşayabilme süreci çok önemli sosyolojik gelişmeleri de beraberinde getirmektedir. Derinlikli bir bakış açısı olmamakla birlikte geçen süre zarfında yaşanan birkaç münferit olay dışında büyük bir toplumsal problemin yaşanmamış olması bir anlamda uyum konusunun ciddi bir problem oluşturmadığını göstermektedir ve oldukça sevindiricidir.

Kimlik ve Göç Olgusu

Göç ve kimlik arasında önemli bir ilişki vardır. Göç nihayetinde yaşanan yer değişikliği ile göç eden için toplumsal hayat bambaşka bir anlam kazanır. Zamanla göç edilen toplum içerisinde de bu yeni durum çeşitli sosyal etkileri beraberinde getirir. Göç nihayetinde yeni toplumun sosyal ortamına göre değişiklik arz edecek şekilde kimlik

belki öncesinde olmadığı kadar kişi için ön plana çıkan ve korunması gereken bir yapı haline gelebilir. Ya da bu farklılık kendi kimliğini zamanla daha yumuşatma ve yeni toplumun var olan ortamına ayak uydurmaya da sebep olabilir. Bu nedenle bu bölümde kimliğin tanımı, ifade türleri, kimliğin oluşumu ile ilgili yaklaşımlar üzerinde durulacaktır. Ayrıca göç olgusuna, zorunlu göçün sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel etkilerine değinilerek Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki ve fiili durumu incelenecektir.

Kimlik birçok tanımlamayı içinde bulunduran bir kavramdır. İnsanoğlunun kendilik mücadelesinde ve hayatın içinde var olma hareketinde bir şekilde karşılaştığı bir olgudur. Kimi zaman kişinin kendi yaklaşım ve duruşuyla kendi üzerine giydiği, kimi zaman toplumsal hayatta var olduğu grubun etkisiyle edindiği, kimi zaman ise tamamen kendisi dışındakiler tarafından hayat tarzı ve çeşitli özellikleri sebebiyle kendisine kondurulan bir örtüdür. Bilgin (1996:205)'e göre kimlik ilk olarak sosyal sitemin bize sunduğu çeşitli seçenekleri yapmak istediğimiz şeylere göre ayarladığımız bir değerlendirme mekanizmasıdır. İkinci olarak bize dayatılan norm ve değerlerin yoruma açık ve sosyal değişimler nedeniyle mutlak olmaktan çıkıp göreceleşmiş halleri yeni norm ve değerlere ulaşmayı kolaylaştırdığından, kimlik bize mevcut kurallara karşı özgürlük ve inisiyatif alanı sağlayan bir doğaçlama sistemidir. Üçüncü olarak ise kimlik, bireye tahsis edilen rol ile özgürlük arasındaki arayışta, arzularımız ile gerçeklik -yani bizim istediklerimiz ve bizden istenenler- arasında eklemlemeyi somutlaştıran bir müzakere sistemidir. Bir anlamda kimlik biz ve bizim dışımızdaki etkenler arasında bir geçirgenlik sonucu ortaya çıkar.

Kimlik çok yönlü bir kavram olmakla birlikte birçok bilim dalının inceleme konusuna girmektedir. Sosyoloji, antropoloji ve psikoloji -toplumbilim, insanbilim, ruhbilim- çalışma alanlarının en hassas konusudur (Yalman 2009: 39). Kimlik kavramının psikolojideki kullanımı, daha çok bireyin özne olma yeteneğine vurguda bulunurken, sosyolojideki kullanımı toplumsal ve bireysel ilişkileri ön plana çıkarmaktadır (Özdemir 2001: 108). Kimlik tartışmaları "benlik" kavramını da beraberinde getirmektedir. "ben nasıl bir insanım?" ve "ben kimim?" soruları değerlendirildiğinde benlik ve kimlik arasındaki ilişki ortaya çıkar. Bu sorulardan ilki benlik ikincisi ise kimlik ile ilişkilidir. Benlik kişinin diğer insanlardan farklı, kendi özelliklerini ifade eden bir kavramdır (Hortaçsu, 2007: 11). Benlik bir öz bilinç halidir. Kişinin yalnızca herhangi bir şeyin bilincinde olmayıp aynı zamanda bilinç sahibi bir varlık olarak kendinin de bilincinde olmasıdır. Bu öz

bilinç insan kimliğinin temelidir. Özbilinçli varlıkların kendilerine özgü, diğer varlıklardan farklı olan özelliği tanınma gereksinimidir. Öz bilinçli varlıklar tanınmayı ve belli bir kimlik sahibi kişiler olarak düşünülme isterler. Bu nedenle benlik var olur olmaz tanınma gereksinimi nedeniyle beraberinde toplumsal bir olgu olan kimliği getirir. Tanınma, özbilinç sahibi başka kişilerce özbilinçli bir varlık olarak kabul edilmeyi gerektirdiği için toplumsaldır (Türkbağ, 2012: 214). Bu da kimliği kişinin kendisiyle ve yaşadığı toplum ile ilişkilendirerek kimliğin farklı yansımalarını ortaya çıkarmaktadır. Güvenç (2016: 3) kimliği kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların “kimsiniz? kimlersiniz?” sorularına verdikleri yanıt ya da yanıtlar olarak tanımlamaktadır. Gleason (2014: 23)’a göre İngilizcede 16. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmış olan kimlik, matematik ve mantıkta teknik bir anlama sahip olmakla birlikte felsefede zihin-beden sorunuyla ilişkili olmuştur. *Oxford English Dictionary* tarafından “bir kişi ya da şeyin bütün zamanlardaki ya da bütün koşullardaki aynılığı; bir kişi ya da şeyin başka bir şey değil de kendisi olduğu gerçeği ya da durumu; ferdiyet, kişilik” olarak tanımlanmıştır. Parekh bireysel kimliği, bir bireyi diğerlerinden farklı kılan, onu diğerlerinden ayıran olguları ifade eden bir kavram olarak değerlendirir (Parekh, 2014: 53). Bu farklılıkları ön plana çıkaran ve kimliği bu farklılıklarda arayan bir bakış açıdır.

Kimlik kavramı batı dillerinde özdeşlik anlamından türetildiği için özürlü görünür: çünkü gerçek kişiler sanal kimlikleriyle özdeş değildir (Güvenç, 2009: 33). Kimlik kelimesinin karşılığı olarak Latincenin idem (aynı) kökünden türetilen identite-identity kelimesi bir özdeşliği, aynılığı ifade etmektedir. Türkçedeki kimlik ise kim, yani kimlerden (sin) sorusundan üremiş, zorunlu bir mensubiyet işaretidir. Bu anlamıyla kavram, ana işareti ve yönelişi itibariyle tercih küresi içinde yer almayan bir mensubiyeti, bir aidiyeti, bir çoklukla aynılaşmayı göstermektedir (Kılıçbay, 2012: 161). Latince özdeşlik üzerine ifade edilen kimlik Türkçede bir mensubiyet temsili olarak değerlendirilmektedir.

Göç Olgusu

Göç, en genel ifadesiyle bir kişinin ya da grubun bir devlet içerisinde ya da uluslararası sınırları aşarak yer değiştirmesi olarak tanımlanabilir. İç/dış, bireysel/kitlesele, gönüllü/zorunlu, geçici/sürekli gibi farklı biçimlerde gerçekleşen nüfus hareketlerinin tamamı göç içerisinde tanımlanmaktadır (Adıgüzel 2016: 3). Geçmişten beri insanlar çok farklı sebeplerden ötürü göç etmektedir. Göç büyük ölçüde coğrafi bir hareketlilik olmasıyla birlikte politika, ekonomi, kültür, kimlik gibi

kapsamlı beşeri alanlarla bağlantılı sosyal bir olgudur (Bartham, Poros ve Monforte, 2017: 14). Sebepleri ya da sonuçları itibariyle göç sosyal hayattan ve sosyal değerlerden bağımsız olarak düşünülemez. Göç ile ilgili bilinen ilk çalışma Ravenstein tarafından İngiliz Kraliyet İstatistik Topluluğu için hazırlanan göç yasalarıdır. Bu tarihten itibaren özellikle dünya savaşları sonrası dönem itibariyle nüfus hareketliliklerinin ciddi anlamda artmasıyla birlikte göç çok daha hissedilir bir olgu haline gelmiş, bu nedenle Castles ve Miller (2008) tarafından 20. yüzyıl "göç çağı" olarak adlandırılmıştır. Küreselleşme ile birlikte etnik kargaşalar, savaşlar ve daha birçok sebepten ötürü son yüzyılda göçmen, sığınmacı, mülteci sayısında önemli ölçüde artış gözlemlenmiştir.

Küreselleşme ile birlikte yeni bir boyut kazanan göçün içerik ve yapısının anlaşılabilmesi önemlidir. Bu anlamda göçü tetikleyen unsurlar, göç süreci, göç sonrasında gidilen yerdeki hayat, geri dönüş vb. birçok etmen göç yolculuğunu ilgi çekici hale getirmektedir. Başladığı ve bittiği yerler göz önünde bulundurularak göç süreçleri incelendiğinde göçlerin yönünün güneyden kuzeye, doğudan batıya, çevreden merkeze, sömürülen ülkelere, fakir ülkelere zengin ülkelere, kırdan kente vb. gibi bir akım sergilediği görülmektedir. Sanayileşme ve nüfusun artması ile birlikte dünyadaki gelir ve refah farklılıkları göçü tetikleyen temel unsurlardandır. Bir diğer ifadeyle göçün başladığı ve bittiği noktasındaki maddi ve manevi farklılıklar göç hareketlerini besleyen ve sürekli kılan temel nedenlerdir (Adıgüzel, 2016: 21). Temel noktasında çeşitli farklılıklar bulunmasına rağmen genelde daha huzurlu, güvenli ve müreffeh bir hayat isteği nüfus hareketliliğinin tetikleyicisi olmaktadır.

Göç farklı kriterler açısından değerlendirilerek; amacı itibariyle ekonomik ve ekonomik olmayan, alanı itibariyle iç ve dış göç, süresi itibariyle geçici ve süreli, son yerleşim yeri itibariyle transit ve yerleşik, yasal statüsü itibariyle yasal ve yasal olmayan (düzensiz), göçmen özelliği itibariyle vasıflı ve vasıfsız, boyutu itibariyle bireysel ve kitlesel, göçü tetikleyen unsur itibariyle de zorunlu ve gönüllü olarak çeşitli kategorilere ayrılabilir (Adıgüzel, 2016: 20). Bu tezin konusu olan Suriyelilerin topraklarından göç etmelerinin sebebi ülkedeki savaş ve çatışma ortamı olduğu için burada zorunlu göç daha ayrıntılı bir biçimde incelenecektir.

Uluslararası göçün nedenlerini, sonuçlarını ve sürecini inceleyen pek çok çalışma göç konusunda literatüre çeşitli kategoriler kazandırmıştır. Göç yazını, uluslararası göçmenlerin bu farklı kategorilerini değişik şekillerde ifade etmiştir. En yaygın göçmen tipolojisi göçmenleri

gönüllü ve gönüllü olmayan olarak ikiye ayırmaktır. Gönüllü göçmenler ile serbest idareye sahip genellikle ekonomik göçmenler kastedilirken, gönüllü olmayan göçmenler ile siyasi mülteciler, sığınmacılar, sürgün edilenler gibi zorunlu göçe maruz bırakılanlar tanımlanmaktadır (Sert 2012: 30). Bir tarafta mevcut yaşam standartlarını yükseltmekle ilgili bir kaygı söz konusuysen diğer tarafta en doğal hak olan yaşama hakkı söz konusudur.

Zorunlu göç; şiddet içeren anlaşmazlıklardan büyük ekonomik zorluklara kadar uzanan farklı koşullardan doğan, kişinin hayatta kalması veya mutluluğuna yönelik olan baskı veya tehdit olgularının sonucu olan göç olarak tanımlanmaktadır (Bartham vd., 2017:151). Ayrıca zorla göç, Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) hazırladığı Göç Terimleri Sözlüğü'nde doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketi olarak ifade edilmektedir (IOM, 2009:103). Göç yazınında önemli bir yer edinen zorunlu göç; insanların hayatta kalabilme amacıyla çatışma, doğal afetler, kıtlık, salgın hastalık, etnik baskılar ile diğer toplumsal, iktisadi ve siyasi nedenlerle topluca yer değiştirmesi anlamına gelmekte ve mülteci, sığınmacı ve yerinden edilmiş insanları içermektedir. Savaşlar, krizler, deprem vb. doğal afetler sonucunda yaşanan zorunlu göç hareketleri özellikle 20. yüzyılda sayısal anlamda ciddi bir artış göstermiştir (Öner, 2012: 17). Bu çalışmada Suriyeliler ülkelerindeki çatışma ortamı sebebiyle zorunlu göç kategorisinde incelenmektedir.

Yirminci yüzyıl ve yirmi birinci yüzyılın ilk yılları için zorunlu göç önemli bir olgu olmuştur. Siyasi çatışma ve kargaşalar, zulümler, doğal ya da insan kaynaklı afetler sebebiyle birçok kişi evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. II. Dünya Savaşı, Soğuk Savaş sonrası Balkanlar, Afrika ve Kafkaslarda yaşanan birçok çatışma, Irak ve Afganistan işgalleri, Ortadoğu'daki milliyetçi akımlar, devletlerin parçalanması, otoriter rejimler, insan hakları ihlalleri, tsunami vb. doğal afetler sebebiyle yaşanan çevre felaketleri insanların hayatlarını idame ettirebilmek için içinde yaşadıkları toplumları terk etmesine sebep olmuştur. Bu kapsamdaki insanların temel ortak noktaları ciddi bir tehdit sebebiyle kendi toplumlarında yaşama noktasında önemli problemlerle karşılaşmış olmalarıdır. Bu sebeple haklarını ve özellikle güvenlik ve refahı kendi toplumlarının dışında aramışlardır (Betts, 2017: 13-14). Güvenlik ve refah göç olgusuyla ilgili sebep ve sonuç bağlamında kullanılabilecek iki önemli kavramdır. Mevcut yaşam alanından ayrılma ve hedefteki alana ulaşma anlamında temel kriter genelde bu iki kavramla ilişkilidir.

Göçmenlerin Toplumla Bütünleşme Süreci

Göçmenlerin menşe ülkeden hedef ülkeye doğru hareketinin ardından hedef ülkedeki yaşam koşulları da oldukça önemli bir konudur. Farklı çevrelerde, farklı kültürlerde yetişmiş insanların yeni bir toplum içerisinde varlığını devam ettirebilmesi göçmenlerin kendi kodlarıyla ve göç ettikleri toplumun sosyal kodlarıyla yakından ilişkilidir. Farklı etnik ve kültürel çevrelerin birbiriyle uyum içinde yaşayabilmesi bir kültürel karşılaşmayı beraberinde getirmekle birlikte, küreselleşme sürecinde de en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Toplumsal uyum ya da adaptasyon olarak incelenen bu bütünleşme süreci göçmenlerin dil, din, etnik kimlik, kültürel çevre ve daha birçok etki nihayetinde ortaya çıkan kimliklerinin hedef ülkelerde var olan çevre ile uyum sağlayabilmesini içerir. Bir arada yaşayabilme ortamının gelişmesi hem göçmenlerin hem de göç ettikleri ülke toplumlarının bu konudaki anlayışlı yaklaşımları ile gerçekleşebilecek bir durumdur. Genel olarak bakıldığında kültürel kodlarını kendi topraklarında edinen birinci kuşak göçmenlere nazaran, göç edilen toplumda doğan ve büyüyen ikinci, üçüncü kuşakların bu adaptasyon sürecini daha kolay geçirdiği görülmektedir.

Kültürel uyum, belirli bir kültürden gelen kişilerin, grupların ya da sınıfların yabancı bir kültürün (fikirleri, söylemleri, değerleri, söylemleri, normları, davranışları, kurumları) unsurlarını aşamalı olarak benimsemesi olarak tanımlanmaktadır (IOM: 39). İnsanlar hayatta karşılaştıkları problemleri kendi kültürel kodları ve kendi sosyal çevreleri çerçevesinde çözebilirler. Bireylerin edindikleri kültürel çerçevede sosyalleşmeleri durumunda ise kendi kültürel kodları sorunlarını çözme noktasında yetersiz kalabilir. Böyle durumlarda iki alternatif bulunmaktadır. Birincisi göçmenin içinde yaşadığı toplumun kültürel değerlerine göre kendi kültürel değerlerini yeniden yorumlamasıdır. İkincisi ise tamamen hakim toplumun kültürel değerlerini benimsemesidir (Adıgüzel, 2016: 162). Her iki durumda da kültürler arası bir etkileşim söz konusudur. 1997 yılında yayınladığı makalesinde adaptasyon sürecini inceleyen Berry'e göre; göçmenler kendi öz kültürlerini korumak istemedikleri halde hedef ülkede yaşadıkları toplumun kültürleriyle iletişim kurduklarında asimilasyon, kendi öz kültürlerini korumakla birlikte, diğer kültürlerle iletişim kurmaktan kaçınıyorlarsa ayrışma durumundan söz edilebilir. Bireylerde kendi öz kültürünü koruma ve aynı zamanda diğer kültürlerle iletişim kurma, toplumsal gerçekliğe katılma eğilimi varsa entegrasyon durumu mevcuttur.

Eğer kendi öz kültürüyle ve diğer kültürlerle iletişim kurma anlamında küçük bir ilgi varsa bu durum da marjinalleşmeyi beraberinde getirmektedir. En genel anlamıyla asimilasyon bir etnik ya da sosyal grubun -genellikle azınlığın- diğer bir grupla uyumlu hale gelmesi olarak tanımlanır. Dil, gelenek, değer ve davranışlarda hatta temel hayati çıkarılarda ve aidiyet duygusunda değişiklik olması anlamına gelir. Asimilasyon kültürel uyumdan daha ileri giden bir durumdur (IOM:3). Asimilasyon sadece göçmenlerdeki değil aynı zamanda göçmenlerin gittikleri toplumdaki değişimlerden de kaynaklanır. Devlet gibi aktörlerin göçmenlere yasal gereklilikler, kamuoyu tavrı gibi yollarla asimilasyonu empoze etmesi ile birlikte göçmenlerin kendilerinin ne yaptığı da önemlidir (Bartham vd. 2017: 42-43). Göçmenlerin yeni karşılaştıkları toplumla etkileşimlerinde devletin yaklaşımı ve göçmenlerin birlikte yaşam ile ilgili düşünceleri asimilasyon sürecinin seyrini etkileyen faktörlerdir.

Göç edilen ülkeleri kademeli ayrımcı, asimilasyoncu ve çokkültürlü model olmak üzere üç sınıfta inceleyen Castles ve Miller (2008) asimilasyoncu modeldeki ülkelerin göçmenlerden özgün dinsel, kültürel veya sosyal özelliklerini bırakmalarını ve ortalama nüfustan ayırt edilemeyecek hale gelmelerini beklediğini söyler. Bu devletler göçmen çocukların hakim dili kullanmalarında ve normal okullarda devam etmelerinde ısrar etmektedir. Asimilasyoncu model göç alan çok gelişmiş ülkelerin tamamında kullanılmıştır ve bazı ülkelerde kademeli ayrımcılıkla başlayan, asimilasyonculuğa evrilen, aşamalı entegrasyon ve en sonunda çokkültürlü modellere geçen bir durum söz konusudur. Çoğu zaman asimilasyon süreç içerisinde terk edilerek daha esnek entegrasyon politikalarına geçiş yapılır (Castles ve Miller, 2008: 362). Entegrasyon politikaları göçmenlerin yeni katıldıkları toplumla bütünleşmesi ile ilgili daha uzun süreli ve kalıcı öneriler üretmesi anlamında önemlidir.

Suriyelilerle Yapılan Çalışmalar ve Mülakatlar²

Suriyeli göçmenlerin Türkiye'nin çeşitli illerine doğru hareketliliği ile birlikte birçok sivil toplum kuruluşu yardım çalışmaları yapmaya başlamıştır. Ankara'da Suriyeliler daha ziyade Altındağ ilçesine yerleşmiştir. Suriyelilerin bu bölgeye ilk yerleştiği günden itibaren onların ihtiyaçları karşılamak, kira bedelini karşılayamayanlara yardımcı

² Bu bölüm "Kimlik ve Aidiyet Bağlamında Zorunlu Göç ve Uyum: Ankara Önder Mahallesi Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinde bulunan bir bölümden alınmıştır. Anketin detaylı bilgilerini tezde bulabilirsiniz.

olmak, çeşitli iş imkanları sağlamak vb. konularda gerek şahsi gerek kurumsal olarak çok çeşitli gönüllü çalışmalar yapılmıştır. İlerleyen süreçte Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı Önder mahallesinde gerek onlara maddi manevi çeşitli imkânlar sağlamak, gerek toplumsal uyum ve entegrasyonlarına katkıda bulunmak adına bölgede bazı merkezler kurulmuştur.

“Bölgede yaşayan Suriyeliler belki de Kızılay’ı Hilal-i Ahmer olarak gördükleri için Kızılay’ın kapısını daha rahat çalıyorlar. Özellikle bayanların rahatlıkla iletişime geçmesi bunun göstergesi olabilir. Ben Suriyelilerin yanlış tanındığını düşünüyorum. İnsanımızda bütün Suriyelilerin dilenci olduğuna dair bir algı var ve bu elbette doğru değil. Suriyeliler Türkiye’yi çok seviyorlar. Kendisi Suriye’de kalan ya da Avrupa’ya çalışmaya giden ve eşini, ailesini burada bırakan birçok erkek var. Bu Türkiye’ye olan güveni gösterir. Suriyelilerin durumunu içlerine girmeden, görmeden anlamak mümkün değil. Suriyelilerin uyum göstermekle ilgili bir problemi yok ancak bizim toplumumuzda uyumu zorlaştıracak, ötekileştirmeyi körükleyecek çeşitli yanlış bilgiler dolaşıyor. Örneğin Suriyelilere yapılan yardımlarla ilgili en çok karşılaştığımız ve uyumu zorlaştıran algılardan biri olan bizim vergilerimizle Suriyelilere yardım ediyorlar algısı oldukça yanlış çünkü gayri resmi yani sivil alanda yapılan yardımların hiçbir kaydı yok. Suriyelilere yapılan yardımlar sadece devlet tarafından yapılmıyor. Kaydı olmadığı için net bir oran söyleyemeyiz belki ama sivil anlamda yapılan yardımın boyutları oldukça yüksek.”³

Aralık 2016 itibariyle eğitim faaliyetlerine başlayan Türkiye Diyanet Vakfı Kadın ve Gençlik Merkezi Sosyal Destek ve Eğitim Merkezi 13’ü öğretmen 24 çalışanıyla hizmet veriyor. Kurum müdürü S. A. merkez faaliyetlerini şöyle anlatıyor:

“Burada şehrimizde yaşayan Suriyelilerin kendi ayakları üzerinde durabilecek kadar eğitim alması için çeşitli çalışmalar yapıyoruz. Kur ve sertifika bazlı Türkçe ders gruplarımızda katılımcıların belli bir seviyede Türkçe öğrenmesini ve sertifika almasını sağlıyoruz. Genel Türkçe sınıflarımızda da her yaş grubundan günlük hayatını idame ettirecek kadar Türkçe öğrenmek isteyen herkese eğitim veriyoruz. Ayrıca savaş travmaları ve yaşamış oldukları psikolojik sorunlarla ilgili destek

³ Balcı, 2017, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika Anabilim Dalı, “Kimlik ve Aidiyet Bağlamında Zorunlu Göç ve Uyum: Ankara Önder Mahallesi Örneği” yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

oluyoruz. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi ile Hukuki Bilgilendirme Programı projemiz var. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ile imzalanan protokol ile Halk Eğitim Merkezleri aracılığı ile meslek edindirme eğitimi aldıracağız. Tüm bunlarla birlikte haftada bir defa Sağlık Bakanlığı'ndan, Kızılay'dan, Göç İdaresi'nden vb. kurumlarımızdan temsilciler gelerek burada kursiyerlerimize bilgilendirme amaçlı seminerler veriyor. Uyumla ilgili konuşacak olursak aslında kültürel olarak birbirinden çok farklı iki millet olmadığımız için uyum anlamında bir sorun olduğunu düşünmüyorum. Düğünler, halaylar, şarkılar, türküler, din, gelenek, örf anlamında Antepli bir Türk ile Halepli bir Arap arasında hiçbir fark yok. Aslında uyum ile ilgili bir sorun yok ama uyumsuzluğa hizmet eden çeşitli müdahaleler var. Birkaç tane olumsuz olayı cımbızla çekerek medya farklılığına vurgu yaparak uyumsuzluğu körükliyor. Bir de doğru bilinen yanlışlar bu konuda maalesef çok etkili. Örneğin Suriyeliler burada Türklerin çalışmayacağı maaş ücretlerinin yarısıyla bile yetinmek zorunda kalırken toplumda devletin hepsine maaş bağladığına dair oluşan algı ya da bir Suriyeli öğrenci burada üniversiteye yerleşmek için Yabancı Öğrenciler Sınavı'nı kazanmak zorunda iken bütün öğrencilerin sınavsız üniversitelere alındığına dair algı bir anlamda uyuma zarar veriyor.”⁴

İHH Ankara Yönetim Kurulu Üyesi Z. A. Ö. insani yardım faaliyetlerini ve gözlemlerini şöyle ifade ediyor:

“1992 yılından bugüne faaliyet gösteren İHH İnsani Yardım Vakfı dünya genelinde gerçekleştirdiği çeşitli insani yardım faaliyetlerinin yanı sıra Suriye konusunda da önemli çalışmalar yapmaktadır. Hem Suriye içinde yerinden edilenlere hem de ülke dışına çıkanlara yönelik yapılan insani yardımlar çatışma ortamının başladığı günden bugüne devam etmektedir. Temel yardımların yanı sıra göçmenlerin bulunduğu bölgelerde yetimhane, okul, fırın, konteynır kent, aşevi, değirmen gibi kalıcı eserlerle savaşın yıkıcı etkisi giderilmeye çalışılmaktadır.”⁵

Yaklaşık üç milyonluk Suriyelinin Türkiye’de misafir olması sonucu kısmi bazı sorunlar dışında büyük bir uyum sorunu yaşandığını düşünmüyorum. Bir kültür potası haline gelmiş bu coğrafya bölgenin benzer bir kültür ile şekillenmesini sağlamıştır. Bazı yerel ve uluslararası medyanın çeşitli algı operasyonlarına rağmen Türk toplumu ve misafir Suriye vatandaşları arasında ciddi sorunların yaşanmıyor

⁴ a.g.e., s. 114.

⁵ a.g.e., s. 115.

olması bu tarihsel kardeşliğin ve kaderdaşlığın bir sonucudur. Türk toplumunun misafirperverliği, paylaşımcılığı ve hoşgörüsü ile misafirlerin adaptasyon süreci hızlanmıştır. Bu durumda Suriyelilerin bölge toplumlarına göre daha eğitimli ve entelektüel olmasının da kuşkusuz katkısı vardır. Ayrıca iş hayatında ve eğitimde gerçekleştirilecek iyileştirmelerle uyum süreci hızlanarak devam edecektir.

2012'de Türkiye'ye gelen ve çeşitli yardım kuruluşlarında, karakollarda, mahkemelerde, hastanelerde tercüman olarak çalışan Y. M. Önder Mahallesi'nde açtığı büroda bir yerel sivil toplum kuruluşu gibi çalışıyor. Suriyeli göçmenlerin evlerine su hattı bağlatmak, otobüs bileti almak, bankaya para yatırmak gibi sosyal hayatın içindeki birçok işlerinde onlara Türkçe tercümanlık ve danışmanlık yapıyor. Ayrıca çektiği videoları Facebook paylaşım sitesi üzerinden yayınlarak Suriyelileri çeşitli konularda bilgilendirmeye çalışıyor.

“Bu mahallede altı yıldır Türkler ve Suriyeliler birlikte yaşıyorlar. İlk etapta tabii ki uyum noktasında sorunlar yaşandı. Bu sorunların en büyük sebebi de dil farklılığı oldu. Burada Siteler bölgesinde mobilya sitesinde çalışan oldukça fazla Suriyeli var. Kendi dükkânını açıp çalıştıranlar var. Bazı Suriyeliler de okullarda Arapça eğitime destek oluyor. Türkleri genel olarak insani anlamda hassas buluyorum. Ancak kimi zaman tepki gösterenler de olmuyor değil. Bundan 90 sene önce Sultan Abdülhamid hepimizin lideriydi. Bu sebeple Türkler nasıl Kıbrıs'ı savunuyorsa aynı şekilde Halep de Şam-ı Şerif de birer Osmanlı şehridir. Ben bazen belki de Rabbim bu savaşı İttihad-ı İslam'ı sağlamak için bir vesile kılmış olabilir diye düşünüyorum. Bu anlamda Türkler ve Suriyelilerin Önder Mahallesi'nde birlikte sürdürdüğü yaşantıya bakarak uyum sağlama noktasında büyük problemler yaşandığını düşünmüyorum.”⁶

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin ortalama olarak genç sayılabilecek yaş aralıklarında olduğu söylenebilir. Bunun temel sebebi belli bir yaşın üzerindeki Suriyelilerin bir kısmının yaşadıkları yeri terk etmek istememeleri, bir kısmının ise kamplarda kalmayı tercih etmesidir. Ankara gibi büyükşehirlere daha ziyade bedenen çalışma ihtiyacı hissedenler göç etmiştir. Bu toplumun bir kesiminde oluşan “bedava yaşıyorlar” algısının yersiz olduğunun bir göstergesidir. Suriyeliler tarafından Türkiye'nin tercih edilme sebeplerinde burada akrabalarının bulunması ve göç edilmesi muhtemel ülkelere göre daha güvenli

⁶ a.g.e., s. 118.

olması seçenekleri öne çıkmıştır. Genel yerleşime bakıldığında Türkiye'ye ilk gelenlerin karşılaştıkları ortam neticesinden diğer akraba ve arkadaşlarını da davet ettiği görülmektedir. Genel olarak Suriyelilerin Türkiye'nin ekonomik ve siyasi durumuyla ilgilendikleri görülmüş, Suriye'deki durumun ise kısa vadede bir çözüme kavuşacağına inanmadıkları ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte çatışma ortamı bitmeden Türkiye'nin onları geri göndermeyeceğine olan inançlarının çok yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda yerel halkın yaklaşımını genelde olumlu bulmakla beraber olumsuz bazı davranışların da gözleendiği ortaya çıkmaktadır.

Suriye'deki savaşın bitip barış sürecinin başlamasıyla birlikte Suriye'ye geri dönme eğiliminin yüksek olduğu görülmüştür. Örneklem grubuyla çalışma yapmadan önce pilot uygulama gerçekleştirilen küçük gruptaki Suriyelilerin vatanlarının sorgulanmasından rahatsız oldukları görüldüğü için anket formundaki vatan bahisli soru anketten çıkarılmıştır. Vatanlarının elbette Suriye olduğu ve bunun tartışma konusu dahi olmaması gerektiği ifade edilmiştir. Yaşanan olaylara ve çekilen onca sıkıntılara rağmen Suriyelilerin vatan algısının zarar görmediği ortaya çıkmaktadır. Suriyelilerin eğitim ile ilgili görüşleri genel olarak farklı alanlarda eğitim almaya ihtiyaçları olduğunu ortaya koymaktadır. Toplumsal uyumun gerçekleşebilmesi için en önemli faktörlerden biri olan dil konusunda eğitim alma ihtiyacı açık bir şekilde dile getirilmiştir. Ayrıca mesleki eğitim de ön plana çıkan eğitim alanlarındandır.

Suriyeliler Türk vatandaşlara göre kendilerini göçmen ya da yabancı olarak tanımlamaktadır. Türkiye'de kalma süresi ne olursa olsun Suriyelilerden kendilerini Türklere göre tanımlamaları istendiğinde yabancı ve göçmen tabirleri büyük ölçüde öne çıkmaktadır. Resmi ifadelerde sıkça kullanılan misafir olarak görme ya da kendisiyle eşit olarak değerlendirme durumunun oldukça düşük olması en azından Suriyelilerin gözünde yerel halkın onlara kendilerinden biri gibi bakmadığını ifade etmektedir. Suriyelilerin toplum hayatında yaşadıkları sürecin bir sonucu olarak yerel halkın kendilerini yabancı olarak gördüğünü ifade etmesi bir ölçüde toplumun Suriyelilerin kalıcılığına henüz ikna olmadığını, belli bir süre sonra eninde sonunda memleketlerine döneceklerini düşündüğünü göstermektedir. Suriyeliler Türkiye'de kendi milli ve kültürel değerlerinden, dini inançlarından, mezheplerinden, etnik kimliklerinden, giyim tarzlarından ötürü ayrımcılığa maruz kalmadıklarını ifade etmiştir. Ancak bahsi geçen her konu ile ilgili sorulan "Ayrımcılığa maruz kalıyor musunuz?" sorusuna verilen "Kısmen" cevapları da dikkat çekmektedir. Herhangi bir

konuda ayrımcılığa maruz kaldığını ifade edenlerin sayısı oldukça düşük olmasına rağmen dil farklılığından ötürü ayrımcılığa maruz kaldığını ifade edenler hissedilir seviyededir.

Türk toplumuna uyum sağlama noktasında az ya da çok sorun yaşandığı görülmektedir. Uyum probleminin temel kaynağı ise çok büyük oranda dil farklılığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada iki toplumun aynı dini değerlere sahip olması, coğrafi olarak sınır olmaksızın kaynaklanan çeşitli akraba ilişkili ile kültürel değerlerin benzeşmesi gibi tarihsel sürecin getirdiği durumlar toplumsal uyumu kolaylaştıran unsurlardan olmuştur. Suriyeliler Türk toplumunun kendilerine karşı ön yargılı olduğunu düşünmemektedir ancak bu soruya verilen kısmen cevapları, yerel halkın kişiye göre değişken tavırlarını da ortaya koymaktadır. Ayrıca Suriyelilerin kendilerini Türk toplumuna uyum sağlamaya mecbur hissettiklerini söylemeleri uyum ve adaptasyon sürecinin daha kolay yürüdüğü bir göstergesidir. Suriyelilerin öteki ile ilişkileri değerlendirildiğinde Türkleri kendilerine diğer göçmen gruplarına göre daha yakın hissettikleri görülmüştür. Diğer ülkelerden gelen göçmenlerle görüşenlerin sayısı fazladır. Komşuluk tercihlerinde ise herhangi bir grupla komşu olmayı önemsemeyenlerin çoğunluğu dikkat çekicidir. Ayrıca komşuluk konusunda Türkleri tercih edenlerin Afgan ya da Iraklıları tercih edenlerden ezici bir şekilde üstün olması diğer göçmen gruplarıyla aralarında ciddi bir ünsiyet oluşmadığı kanısını güçlendirmektedir. Çocuğunun bir Türk ile evlenmesini olumsuz değerlendirenlerin sayısının oldukça az olması Türklerle olan ilişkilerinin olumlu yönde geliştiğini gösteren bir başka ifadedir. Suriyelilere göre birlikte yaşadıkları Türklerin Suriyelileri çok tanımadıkları görülürken, tanıma konusunda çaba gösterdikleri de ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte Suriyelilerin Türkiye'yi daha fazla tanıdığını düşündükleri görülmektedir. Ayrıca Suriyelilerin sadece kendilerine özgü ya da genel bir örgütlenme biçimine (dernek vb.) gitmedikleri görülmüştür.

Suriyelilerin genel olarak Türk toplumunun kendilerine karşı önyargılı olduğunu düşünmedikleri ortaya konulurken, daha genç olan Suriyelilerde ön yargı hissetme durumunun daha fazla olduğu görülmektedir. Önyargı gelişmiş olmaması uyum ve birlikte yaşayabilme sürecine olumlu katkıda bulunmaktadır.

Genel olarak Suriyeliler kendilerini Türk toplumuna uyum sağlamaya mecbur hissettiklerini ifade ederken eğitim seviyeleri düşük olanların bu konuda daha çekimser kaldığı görülmektedir. Yine Türkçe bilme durumlarının eğitim seviyesine göre değiştiği, eğitim seviyesi

yüksek olanların daha fazla Türkçe bildiği ortaya çıkmaktadır. Suriyelilerin Türkiye’de kalma sürelerinin Türk vatandaşı olma isteklerinde önemli etkisinin olduğu görülmektedir. Türkiye’de daha fazla süre kalmış olanlar Türk vatandaşı olmayı daha fazla tercih etmektedir. Bu durum Suriyelilerin penceresinden bakıldığında Türkiye’nin hem ekonomik hem de sosyal ortamının olumlu görüldüğünü ifade etmektedir. Aynı zamanda toplumla birlikte yaşama duygusunun ve bütünleşmenin de Türkiye’de vakit geçirdikçe pozitif yönde geliştiği anlaşılmaktadır. Türk vatandaşı olmak ister misiniz sorusuna olumlu cevap verenler beklenileceği üzere Suriye’deki dost ve akrabalarına Türkiye’ye gelmeyi tavsiye edeceklerini söylemiştir. Ancak ilginç olan şudur ki Türk vatandaşı olmak istemediklerini ifade edenlerin önemli bir kısmı da Suriye’deki akrabalarına Türkiye’ye gelmelerini tavsiye edeceklerini ifade etmiştir. Bu durum Türk vatandaşı olmak ister misiniz sorusuna olumsuz yanıt verenlerin de buradaki ortamdan rahatsız olmadığını ortaya koymaktadır. Olumsuz yanıtlarının sebebi vatan ve sıra duygularından kaynaklanabileceği tahmin edilmektedir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Y. (2016) *Göç Sosyolojisi*, Ankara, Nobel Yayıncılık.
- Akşam Web, Ekonomi, Suriye Sınırına Örülen 561 Kilometrelik Duvarın İnşaatı Tamamlandı, <http://www.aksam.com.tr/ekonomi/suriye-sinirina-orulen-561-kilometrelik-duvarin-insaat-tamamlandi/haber-613548> (Erişim Tarihi: 15.05.2017).
- Bartram, D. Poros, M. Ve Monforte, P. (2017) *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*, İtır Ağabeyoğlu Tuncay (çev.), Ankara, Hece Yayınları.
- Berry, J. W. (1997) *İmigrasyon, Kültürleşme ve Adaptasyon*, Applied Psychology: An International Review, p. 5-68.
- Betts, A. (2017) *Zorunlu Göç ve Küresel Politika*, Seher Meltem Türkaslan (çev.), Ankara, Hece Yayınları.
- Bilgin, N. (1996) *İnsan İlişkileri ve Kimlik*, İstanbul, Sistem Yayıncılık.
- Giddens, A. (2014) *Modernite ve Bireysel Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, Ümit Tatlıcan (çev.), İstanbul, Say Yayınları.
- Gleason, P. (2014) *Kimliği Tanımlamak: Semantik Bir Tarih, Kimlik Politikaları Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık*, Ankara, Doğu Batı Yayınları.
- Güvenç, B. (2016) *Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları*, İstanbul, Boyut Yayınları.
- Hall, S. (2015) *Kültürel Kimlik ve Diaspora, Diaspora ve Kimlik*, Tuğba Gönül Sönmez (çev.), Konya, Kömen Yayınları.

- Hortaçsu, N. (2007) *Ben Biz Siz Hepimiz Toplumsal Kimlik ve Gruplararası İlişkiler*, Ankara, İmge Kitabevi Yayıncılık.
- IOM (2009) Göç Terimleri Sözlüğü, Bülent Çiçekli (der.), çev. Littera Çeviri ve Dil Hizmetleri, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Cenevre.
- Kılıçbay, M. A. (2012) Kimlikler Okyanusu, *Kimlikler- Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl:6, Sayı: 23.
- Miller, D. (1995) *On Nationality*, Clarendon Press- Oxford.
- Öner, N. A. Ş., (2012) "Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar", *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*, S.G. Ihlamur-Öner ve N. A. Ş. Öner (der.), İstanbul, İletişim Yayınları, s. 13-27.
- Parekh, B. (2014) Kimliğin Mantığı, *Kimlik Politikaları Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık*, Ankara, Doğu Batı Yayınları.
- Sabah Web, Gündem, Kılıçdaroğlu'ndan Suriyelileri Gönderme Vaadi, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/04/23/kilicdaroglundan-suriyelileri-gonderme-vaadi> (Erişim Tarihi: 18.05.2017).
- Sert, D. Ş. (2012) "Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru", *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*, S. G. Ihlamur-Öner ve N. A. Ş. Öner (der.), İstanbul, İletişim Yayınları, s. 29-47.
- Türkbağ, A. U. (2012) Kimlik, Hukuk ve Adalet Sorunu, *Kimlikler- Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl:6, Sayı:23.
- Yalman, N. (2009) Kimlik ve Bilinç, *Kimlikler Lütfen Türkiye Cumhuriyeti'nde Kültürel Kimlik Arayışı ve Temsili*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.